

Питання трудового права та права соціального забезпечення

Коропатнік І. М. , Пасіка С. П. , Ненько С. С.

Особливості соціального захисту військовослужбовців у системі соціального забезпечення населення

УДК

Система соціального захисту існує в будь-якій державі, це є гарантією взагалі існування суверенітету держави. Одним надійним та простим способом соціального забезпечення військовослужбовців було надання їм засобів до існування в натуральному вигляді. Таким чином із давніх часів населення заохочували до військової служби.

Створення та формування в державі соціальних гарантій щодо різних верств населення має свій початок. Ще з давніх часів існування Київської Русі велика увага приділялась військовому населенню, а особливо їх матеріальному благополуччю.

На період міжусобиць та кровопролиття в країнах того світу стояла мета створення щільної правової системи, що підтримувала ідею формування економіки та закріплювала систему соціального добробуту населення, з'являлися відповідні зобов'язання та гарантії різним верствам населення, які забезпечувала держава.

Існування добре навченого та забезпеченого всім необхідним війська давало змогу надійно охороняти кордони і навіть здійснювати територіальну експансію або завоювання матеріальних цінностей інших держав [1]. Фінансовий чинник передбачав стабільність надходжень до княжої казни, що у свою чергу передбачало наявність відповідних пільг для людей "зі зброєю в руках" [2].

За часи СРСР велика увага приділялася соціальному захисту різних верств населення. Військовослужбовцям було приділено достатньо уваги у наданні соціальних гарантій та соціальному захисті в порівнянні з іншими категоріями громадян в той період.

Після розпаду Радянського Союзу, коли на теренах великої держави залишився значний військовий потенціал, у молодій державі Україні загострилася проблема становища військовослужбовців, держава не могла на належному рівні утримувати армію в період економічного спаду.

У світі існують різні системи соціального захисту громадян та різні підходи до забезпечення соціальних гарантій. Зокрема приділяється багато уваги соціальному захисту такої категорії громадян як військовослужбовці.

В Україні питання соціального захисту військовослужбовців є досить актуальним. Існують проблеми як в самому законодавстві так і в механізмах його реалізації, які потребують вивчення і вирішення.

Дуже ґрунтовно висвітлюється проблема захисту соціальних прав і пільг населення України в юридичній літературі. Так, у сфері захисту прав громадян на отримання передбачених законодавством пільг активно працює Ю. Білоусов, який за цією проблематикою захистив і кандидатську дисертацію [3, 4]. Соціальні права громадян розглядаються як важлива ознака демократичності держави М. Давидовою [5]. Із позицій фінансового права в багатьох публікаціях розглядає проблему пільг А. Нечай [6, 7].

Існують ряд публікацій стосовно особливих обсягів соціального захисту військовослужбовців, але безпосередньо правові проблеми висвітлюються в галузевих виданнях таких як "Право військової сфери".

Законом України "Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії" надається зокрема визначення: державні соціальні стандарти – встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами, соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій; державні соціальні гарантії – встановлені законами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами, які забезпечують рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму [8].

Таким чином у нашій країні встановилась лише одна державна гарантія, а саме на "прожитковий мінімум". В основному соціальна держава, якою є наша Україна, гарантує прожитковий мінімум усім громадянам. Тому соціальні гарантії особам, які захищають її територіальну цілісність повинні бути не на рівні прожиткового мінімуму, а хоча б на рівні який зміг би забезпечити достатнє існування та не відволікати військовослужбовців від виконання своїх основних функціональних обов'язків, зароблянням додаткових коштів.

Поняття "соціальна система", "соціальні гарантії" "соціальні зобов'язання" чітко не виражаються в правовій термінології та достатньо розмежовані між собою.

Досить багато соціальних норм висвітлено в Конституції України, а саме в статтях 45, 46, 47, 48, 49, 50 де визначено право на відпочинок, на соціальний захист, на житло, на достатній життєвий рівень, на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди, які дотепер не втілені в життя.

У Конституції України, а саме в статті 46 закріплено право громадян на соціальний захист:

"Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними.

Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом".

Законодавством передбачаються особливі гарантії права на соціальний захист для окремих категорій населення, зокрема для військовослужбовців, але часто цих гарантій на папері не достатньо для втілення в повсякденному житті.

Військовослужбовці частково обмежені в реалізації деяких прав і свобод громадян, закріплених Конституцією України, що не дає їм можливості повною мірою користуватися свободами громадянина демократичного суспільства. І саме це є одним із багатьох факторів які повинні стати підставою для створення додаткових гарантій соціального захисту військовослужбовців та виконання вже існуючих.

Система соціального захисту населення створювалася з давніх часів, але насамперед фундаментом для неї став початок формування соціальної захищеності військовослужбовців, які в різні часи називалися по різному.

Протягом усього часу формування та існування війська, військовослужбовцям передбачалися деякі преференції для якісного відбування військової служби.

В сучасній Україні однією з таких норм була Постанова Кабінету Міністрів України "Про норми забезпечення продовольчими пайками військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законодавства, військовослужбовців та осіб рядового і начальницького складу Міністерства внутрішніх справ" від 12.03.96 № 316, щодо раціонального забезпечення продовольчими пайками військовослужбовців Збройних Сил України, підставою надання такого забезпечення була служба військовослужбовців у віддалених районах, на території яких була відсутня забезпеченість харчовими продуктами. Але у 2002 році дію цієї норми призупинили, так як потреба в забезпеченні "пайками" відпала. Продукти харчування стали більш доступними. Грошова компенсація замість раніше надаваного "пайка" спочатку була призупинена до виплати, а зараз взагалі не застосовується.

Військовослужбовцям, що переміщаються до нового місця служби з одного населеного пункту в інший у зв'язку з призначенням на посади або зміною дислокації регіонального підрозділу, зі зміною місця проживання, виплачуються підйомні в розмірі місячного грошового забезпечення. Така норма зазначена в Постанові Кабінету Міністрів України "Про вдосконалення грошового забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України" від 16.06.92 № 332, де вказано: "виплачувати особам офіцерського складу, прапорщикам, мічманам, військовослужбовцям надстрокової служби при переїзді на нове місце служби підйомні у розмірі місячного грошового забезпечення і на кожного члена сім'ї – 50 процентів від місячного грошового забезпечення, що отримує військовослужбовець".

Військовослужбовці користуються таким правом, як проживання в службових житлових приміщеннях, яке їм надається на підставі "Порядку забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей житловими приміщеннями", затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 03.08.06 № 1081. Ця гарантія надається їм по причині відсутності в них власного житла за місцем проходження служби, де також можуть проживати всі члени його сім'ї.

При направленні у відрядження до нового місця проходження військової служби, а також до місця використання відпустки, військовослужбовці користуються правом першочергового та позачергового оформлення проїзних документів. А також при переведенні на нове місце проходження військової служби або звільненні з військової служби вони мають право на безоплатне перевезення особистого майна в контейнерах із попереднього місця проживання до нового залізничним транспортом, а там, де такого виду транспорту немає, іншими видами транспорту. При перевезенні особистого майна в окремому вагоні, багажем та дрібною відправкою їм відшкодовуються фактичні витрати, але не більше вартості перевезення майна в контейнері вагою 20 тонн.

Існує ряд інших прав, які надаються військовослужбовцям, і є заохочувальними під час проходження громадянами військової служби та повинні виділяти військовослужбовців за соціальним статусом із поміж інших категорій населення.

На даний час, на нашу думку в Україні сформувалося два рівні так званого соціального захисту. У нашому суспільстві вони співіснують паралельно. До першого ми відносимо мінімальну заробітну плату, пенсійне забезпечення, медичне обслуговування, державне соціальне страхування обов'язкове для всіх громадян та інше. Розглядаючи такий захист, можна сказати, що держава забезпечує гарантований мінімум рівня життя, тобто мінімум у харчуванні, одязі, житлі тощо.

До другого рівня ми відносимо соціальне забезпечення для громадян, яке держава забезпечує будь-якій особі чи категорії громадян за їх внесок у трудову діяльність, у різних галузях науки, техніки, що з боку держави винагороджується. До нього відносяться і військовослужбовці.

Другий рівень являє собою не захист, а забезпечення. Це – забезпечення для певної групи або соціальної верстви населення "заслужованого" або "відповідного" рівня доходів" [9].

Нижче наведемо приклад грошового забезпечення населення та військовослужбовців в обсязі середньомісячної заробітної плати.

Можна виділити одну з найважливіших проблем забезпечення соціальних прав військовослужбовців Збройних Сил України. Це рівень грошового забезпечення. За доповіддю Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, це неадекватна оплата важкої праці по захисту Вітчизни.

На цей час рівень грошового забезпечення не дозволяє повною мірою задовольнити потреби військовослужбовців та компенсувати їм навантаження, пов'язані з військовою службою.

Таким чином, питання необхідності впорядкування грошового забезпечення дійшло до "точки кипіння". Військовослужбовці очікують реальних змін та не погоджуються з тим, що в умовах постійного зростання цін та тарифів їх реальний дохід зменшується.

Починаючи з 2000 року розміри посадових окладів військовослужбовців не підвищувались, це і було однією з причин низького грошового забезпечення, незважаючи на те, що рівень середньомісячної заробітної плати населення в Україні збільшувався, починаючи з 2000 року.

Так середньомісячна заробітна плата населення на 2000 рік становила 230 грн., на 2001 рік – 311 грн., на 2002 рік – 376 грн., на 2003 – 462 грн., 2004 рік – 590 грн. Грошове забезпечення військовослужбовця в періоді з 2000 по 2004 рік становило 796 грн.

У 2005 році грошове забезпечення військовослужбовця становило 1200 грн., середньомісячна заробітна плата населення України – 806 грн.

Порівняно з 2004 роком грошове забезпечення військовослужбовців збільшилось, а саме військових, які проходять службу у військових частинах та підрозділах, що входять до складу Об'єднаних сил швидкого реагування; військовослужбовцям строкової служби та курсантам військових навчальних закладів.

У 2006 році грошове забезпечення військовослужбовців становило 1200 грн., а заробітна плата громадянина становила 1041 грн.

У 2007 році військовослужбовці в середньому отримували 1150 грн., а середньомісячна заробітна плата населення України становила 1351 грн., тобто грошове забезпечення військовослужбовців не збільшилось, а навпаки зменшилось у порівнянні з 2006 роком, причиною цього стало не проведення впорядкування грошового забезпечення.

У 2008 році військовослужбовці почали отримувати 1700 грн., станом на цей же рік середньомісячна заробітна плата населення становила 1806 грн.

У 2009 році середньомісячна заробітна плата населення становить 1906 грн., а грошове забезпечення у військовослужбовців – 1800 грн.

На сьогодні середньомісячна заробітна плата населення становить 2200 грн., тобто відбулося збільшення на 300 грн. А військовослужбовцям у середньому за місяць виплачується 1900 грн.

Система соціального захисту військовослужбовців за 10 років незалежності в частині грошового забезпечення деформувалася та втратила головну свою функцію – заохочення до військової служби. Напрацювання в системі соціального захисту військовослужбовців із часів Київської Русі підведено до абсолютного знищення.

На нашу думку, необхідно законодавчо визначити рівень грошового забезпечення у військовослужбовців який на відсотки буде більший від середньомісячної заробітної плати населення, що надасть змогу автоматично піднімати та коригувати грошове забезпечення військовослужбовців по відношенні до середньомісячної заробітної плати.

Висновок: соціальний захист військовослужбовців розвивався паралельно з соціальним захистом громадян, але захист військовослужбовців займає глибшу позицію та має більш ширший зміст.

Зміст права на соціальний захист громадян, в тому числі військовослужбовців розвивають більше десяти Законів України, та ще більше інших нормативно-правових актів.

Принциповою проблемою яка підлягає вирішенню, на нашу думку є поняття "соціальний захист військовослужбовців". Чи має він право на існування? Чи потребують військовослужбовці захисту? Чи доцільніше буде надати військовослужбовцям належне забезпечення та гарантії?

На нашу думку, необхідно застосовувати термін "державні гарантії (стандарт) забезпечення військовослужбовців", що дає більш ґрунтовне роз'яснення соціального статусу військовослужбовців та підкреслює їх значимість у суспільстві.

1. Сімейний кодекс України // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 21–22. – Ст. 135.
2. Закон України "Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії" від 5 жовтня 2000 р. № 2017-III // ВВРУ. – 2000. – № 48. – Ст. 409.
3. Білоусов Ю. В. Цивільний процес: захист прав військовослужбовців у порядку цивільного судочинства: Навч. посібник. – Хмельницький: Видавництво Національної академії ПВУ, 2001. – 116 с.
4. Білоусов Ю. В. Судове провадження у справах за скаргами військовослужбовців на неправомірні дії і рішення органів військового управління та військових посадових осіб: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 20.02.03. – Хмельницький, 1999. – 18 с.
5. Давидова М. Соціально-економічні права як критерій аналізу і класифікації сучасних демократичних держав // Право України. – 2001. – № 8. – С. 32–35.
6. Нечай А. Вдосконалення правового забезпечення соціальної допомоги в Україні // Право України. – 2000. – № 2. – С. 86–90.
7. Нечай А. Публічні фонди та публічні видатки як категорії фінансового права // Право України. – 2004. – № 4. – С. 62.
8. Закон України "Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії" від 5 жовтня 2000 р. № 2017-III // ВВРУ. – 2000. – № 48. – Ст. 409.
9. Чутчева О. Громадяни як суб'єкти соціально-забезпечувальних правовідносин: теорія і практика // Право України. – 2003. – № 8. – С. 49.

Коропатнік І. М. , Пасіка С. П. , Ненько С. С. **Особливості соціального захисту військовослужбовців у системі соціального забезпечення населення**

У статті розглядаються актуальні проблеми розвитку соціального захисту особливої категорії населення України – військовослужбовців. Запропоновано шляхи підвищення соціального статусу цієї категорії громадян.

Ключові слова: соціальний захист, військовослужбовці, грошове забезпечення, розвиток.

Коропатник И. М. , Пасика С. П. , Ненько С. С. **Особенности социальной защиты военнослужащих в системе социального обеспечения населения**

В статье рассматриваются актуальные проблемы развития социальной защиты особенной категории населения Украины – военнослужащих. Предложены пути повышения социального статуса для данной категории граждан.

Ключевые слова: социальная защита, военнослужащие, денежное обеспечение, развитие.

Koropatnik I.M., Pasyka S.P., Nenko S.S. **The Features of Social Protection of Servicemen in the Social Security System Protection of Population**

This article points out the actual problems of development of social protection of special category of the population of Ukraine – military men. Ways of increasing of the social status for the given category of citizens are offered.

Keywords: social protection, military men, cash security, development.

Кохан Н. В.

Міжнародно-правове закріплення гарантій трудових прав працівників

УДК

Історія становлення та розвитку міжнародного трудового права нерозривно пов'язана з процесом формування класу найманих працівників. Прагнення до покращення умов праці, побуту, життєвого рівня, загального добробуту як самих працівників, так і членів їхніх сімей, міжнародна інтеграція та деякі інші чинники сприяли появі міжнародних інституцій, які основними завданнями ставили вироблення єдиних міжнародних стандартів у сфері найманої праці та трудових відносин.

Забезпечуючи регулювання міждержавних відносин, спрямованих на захист основних трудових прав людини, міжнародне трудове право, водночас, є частиною міжнародного захисту прав людини [1], і більш того, саме міжнародне трудове право поклало початок становленню інституту захисту прав людини у міжнародному праві [2].

Необхідність дослідження міжнародно-правового закріплення трудових гарантій прав працівників викликана тим, що це дасть змогу, по-перше, запозичити прогресивний міжнародно-правовий досвід для покращення внутрішнього регулювання трудових відносин та привести наше законодавство у відповідність із встановленими міжнародними стандартами, по-друге, виявити прогалини правового забезпечення працівників гарантіями у сфері праці, врегульовуючи ці відносини двосторонніми та багатосторонніми угодами, в яких бере участь Україна, та сформулювати пропозиції, спрямовані на їх усунення, по-третє, доповнити внутрішнє законодавство нормами, спрямованими на забезпечення реалізації міжнародно-правових актів, зокрема угод.